CONSIDERAȚII SOCIO-CULTURALE ASUPRA FOLOSIRII UNOR NUME DE RUDENIE ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI ARABĂ[1]

ALINA-GEORGIANA FOCȘINEANU
Universitatea din București

1. Introducere. Metodologie

Prezenta lucrare[2] continuă studiul început cu mai bine de un an în urmă asupra termenilor de rudenie din limbile română și arabă, anume *Termenul de rudenie cu sensul* „mamă" *în limbile română și arabă. Analiză contrastivă* (Focșineanu 2015a: 139-147), ambele lucrări sintetizând o parte dintre rezultatele cercetării privitoare la terminologia rudeniei în cele două limbi, rezultate prezentate pe larg în teza de disertație intitulată *Exprimarea rudeniei în limbile română și arabă* (Focșineanu 2015b), susținută în luna iunie 2015 la Universitatea din București, Facultatea de Litere (coord. șt.: conf. univ. dr. Oana Chelaru-Murăruș, conf. univ. dr. CS II Ioana Feodorov). Lucrarea de față ia în discuție analiza contrastivă a termenilor de rudenie cu sensurile *tată, fiu, fiică, unchi* în limbile română și arabă, într-un context socio-cultural mai larg. În acest scop, vom folosi metode ale analizei semantice și pragmastilistice și vom avea în vedere particularitățile întrebuințării numelor de rudenie în desemnare și adresare, bogăția sensurilor contextuale și a îmbinărilor frazeologice ce ilustrează valorile conotative ale termenilor selectați.

În acest sens, vom menționa unele particularități privitoare la etimologiile termenilor de rudenie de care ne ocupăm, observații care vor facilita înțelegerea folosirii acestor termeni de rudenie de către vorbitorii celor două sisteme lingvistice (în desemnare sau adresare, ca formanți ai unor nume proprii sau ai unor frazeologisme etc.).

Alături de acestea, ne propunem să evidențiem *semele centrale comune* vs. *diferențiatoare* ale termenilor de rudenie de care ne ocupăm, pe care le vom explica ținând seama de concepția tradițională asupra familiei și rudeniei în cele două culturi. Preluând ideea că folosirea *analizei semice* în studii contrastive permite formularea unor observații importante privind specificul sau individualitatea lexicului de rudenie românesc (Bidu-Vrănceanu 2008), adoptăm modelul de analiză de la Angela Bidu-Vrănceanu (2008), ținând cont de structura lexico-semantică a terminologiei rudeniei din limba arabă, într-un context pansemitic mai larg (Khuri 1981, Cuisenier și Miquel 1965).

Totodată, vom discuta folosirea termenilor de rudenie în desemnare și adresare, concentrându-ne mai ales asupra unor criterii socio-culturale privitoare la relațiile dintre

[1] Doamnei profesoare Oana Chelaru–Murăruș, în preajma sărbătoririi unei vârste rotunde.

[2] Țin să mulțumesc doamnelor Oana Chelaru–Murăruș și Ioana Feodorov pentru sprijinul acordat în realizarea acestei lucrări.

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

vorbitori, pornind de la clasificarea operată de Friederike Braun (1988). Având în vedere conceptul de *utilizare fictivă* (engl. *fictive use*) a termenilor de rudenie (Braun 1988: 9), vom evidenția întrebuințarea numelor de rudenie în adresarea către o persoană care nu este rudă cu emițătorul.

Vom încheia cu discutarea frazeologismelor care au ca format unul din termenii de rudenie de care ne ocupăm, preluând conotațiile lexicului de rudenie discutate în celelalte două lucrări ale noastre (Focșineanu 2015a, 2015b).

2. Analiza contrastivă a termenilor de rudenie cu sensurile *tată, fiu, fiică, unchi* în limbile română și arabă

Vom trece în revistă similitudinile și diferențele de uz ale termenilor de rudenie cu sensurile *tată, fiu, fiică, unchi* în limbile română și arabă, în funcție de mai multi parametri.

2.1. Structura etimologică a termenilor de rudenie de care ne ocupăm codifică unele informații privitoare la contextul socio-cultural în care aceștia au apărut și sunt folosiți. Altfel spus, stratul sau substratul fiecărei limbi în parte sau limbile cu care au intrat în contact la un anumit moment din istorie își vor pune decisiv amprenta fie asupra inventarului termniologic, fie asupra utilizării numelor de rudenie.

Dacă în limba română relația de rudenie dintre tată și copii este exprimată prin două cuvinte cu etimologii diferite, *tată* (< lat. *tata*; DLR, s.v. *tată*), respectiv *taică* (de la *tată*, adaptat după *maică*; DLR, s.v. *taică*), cel din urmă fiind întrebuințat cu precădere regional și popular, în limba arabă este ilustrată tot prin doi termeni, *'abū*, *wālid* (LS, QM, EWL, ABK, HW). Primul dintre aceștia,*'abū*, aparține unui fond semitic comun și altor limbi semitice (Seligman 1923), fiind înrudit cu *ab*, din ebraică, *abu*, din akkadiană, *ab* din ugaritică și *ab* din ge'ez (Cuisenier și Miquel 1965: 30), originea comună a acestora regăsindu-se în vechea limbă babiloniană (Seligman 1923: 55, 57). Cel de-al doilea termen, *wālid*, reprezintă un termen de rudenie lexicalizat, fiind, de fapt, un participiu activ derivat de la o rădăcină triconsonantică: *wālid* (< *w.l.d.*) lit. „cel care dă naștere", *tată* (LS, QM, EWL, ABK, HW). Întrucât acest nume de rudenie desemnează un membru al familiei nucleare, era previzibil ca structura sa lexico-semantică să se suprapună în cele două limbi: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /directă/ + /gradul 1/ + /masculin/**.

În limba română termenul *tată* este utilizat în desemnarea unui părinte, a părintelui altui copil (rudă, prieten sau coleg) sau a unei persoane mai în vârstă, indiferent că aceasta este sau nu rudă cu vorbitorul (Scurtu 1966: 21, 28), în vreme ce în limba arabă termenul *'abū* „tată", la fel ca termenul *'umm* „mamă" (Focșineanu 2015a), este folosit în desemnare și adresare după nașterea primului copil, tatăl acestuia devenind pentru comunitatea din care provine *'abū X*, „tatăl lui X" (Khuri 1981), acest uz al termenului *'abū* „tată" „adăugând o notă de politețe sau curtoazie" (Dobrișan 2009: 199, ID). Totodată, titlul onorific de*'Abū* („tatăl lui"), alături de cel de *'Umm* („mama lui"), este foarte prețuit de către vorbitorii arabi (Rogerson 2007: 90). La fel ca în cazul termenului de rudenie cu sensul *mamă* (Focșineanu 2015a), prenumele bărbatului este uitat, fiind substituit de *kunya*, adică de un supranume de identificare prin raportarea la primul născut, devenind în spațiul lingvistic arab formulă de adresare. Alături de acestea, termenul *'abū* „tată" este și element de compunere al poreclei (*laqab*), folosită atât în adresare, cât și în desemnare. O parte dintre aceste porecle sunt utilizate de către vorbitorii arabi pentru a surprinde, de pildă, originea, un defect fizic sau psihic, statutul social sau alteritatea etnică (*'abū š-šami*, lit. „tatăl Șamului", bărbat din zona Șamului; *'abū l-Maġrībi*,

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

lit. „tatăl Magrebului", bărbat din zona Magrebului; *'abū t-taxi*, lit. „tatăl taxiului", taximetrist; *'Abū 'Atāhiya*, lit. „tatăl nebuniei"[1]; *'abū t-tanūrati*, lit. „tatăl fustei", scoțian[2]). Un alt element diferențiator este reprezentat de folosirea în limba română a termenului *tată* în *adresarea inversă* (Scurtu 1966: 21, 28), adică în adresarea tatălui către copii. Acest tip particular de adresare este numită de Lorenzo Renzi *adresare inversă metaforică* și este abordată în literatura de specialitate drept trăsătură tipologică a românei în context romanic (Renzi 1969: 88-89, Beyrer 1979: 91-94).

Dacă în limba română relația dintre *fii / fiice* și părinți este exprimată prin sinonime relativ numeroase ale termenilor *fiu*, respectiv *fiică*, precum *băiat, făt, fecior, copil, odor, prunc*, ultimele trei fiind întrebuințate în special cu valoare afectivă, indiferent că referentul este o persoană de sex masculin sau feminin (Scurtu 1966) sau *copilă, fată, fecioară, pruncă* (Scurtu 1966), în limba arabă se folosesc termenii *'ibn–* „fiu" și *'ibnat, bint* „fiică", această pereche de termeni dezvoltând o sinonimie limitată, ilustrată de *walad* „copil", *țifl* „copil", *waladat* „copilă", respectiv *țiflat* „copilă" (LS, QM, EWL, ABK, HW). La fel ca termenul *'abū*, și termenul *'ibn–* „fiu" provine dintr-un fond semitic comun, fiind înrudit cu *ben* din ebraică (Cuisenier Miquel 1965: 30), în vreme ce *'ibnat, bint* „fiică" reprezintă modificări ale vocalismului termenului *'ibn* „fiu", altfel spus, avem de-a face cu un derivat al acestei rădăcini semitice în câmpul limbii arabe. La fel ca în cazul termenului de rudenie cu sensul *tată*, și structura lexico-semantică a termenilor cu sensul *fiu*, respectiv *fiică* se suprapune: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /descendentă/ + /directă/ + /gradul 1 / + /masculin/** (*'ibn*^{un} „fiu" vs. *fiu*), respectiv **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /descendentă/ + /directă/ + /gradul 1/ + /feminin/** (*'ibnat, bint* „fiică" vs. *fiică*).

Perechea de termeni *fiu – fiică* este folosită în limba română în desemnarea propriului copil, a copilului unei rude, al unei cunoștințe etc., implicând, totodată, și o apreciere pozitivă a interlocutorului. Sinonimele acestor termeni, *băiat, prunc, copil, copilă, odraslă, odor, mezin, prăslea, năpârstoc, copilă, fată, fătuță, pruncă*, surprind atitudinea afectivă a vorbitorului pentru copilul despre care vorbește sau căruia i se adresează (Scurtu 1966: 43, 45, 50-51, 54, 62-67, 78, 83-84, 93). În același timp, un număr impresionant de termeni, *plod, poroboc, progenitură, băiețoi, fătană, fătălău, fătoc, fătoi* (Scurtu 1966: 63-64, 86, 93), exprimă atitudinea depreciativă sau ironia vorbitorului. Aceste două serii sinonimice evidențiază imaginea copilului din cultura tradițională românească. Astfel, acesta reprezintă fie centrul atenției (familiei, cunoscuților etc.) (prima serie), fie ființa care cauzează neplăceri, stricăciuni sau chiar pagube în gospodărie prin poznele pe care le face (cea de-a doua serie). Prin comparație, în limba arabă, termenii *'ibn, 'ibnat / bint* sunt utilizați pentru a indica originea copilului și, la fel ca în cazul termenilor *'umm – 'abū*, devin elemente de compunere ale unor nume proprii (Khuri 1981). Astfel, prenumele copilului respectiv este pierdut, este chiar anulat de vorbitori și este substituit cu o formulă precum *'ibn, 'ibnat / bint*, „fiul lui X", „fiica lui X", X fiind numele tatălui. Dacă în limba arabă tiparul *'ibn, 'ibnat / bint X*, „fiul lui X", „fiica lui X", X fiind numele tatălui, reprezintă o particularitate tipologică, la fel ca în limbile germanice, unde termenul *son* este formant al numelor proprii, în limba română tiparul *X sin Y* „X, fiul lui Y", consecință a contactelor cultural-lingvistice româno-slave, se regăsea mai ales în etapa veche a limbii române, când termenul de rudenie slavon *sin* „fiu" era des întrebuințat ca formant al unor nume *proprii*, precum *Mihai sin Gheorghe* „Mihai, fiul lui Gheorghe", *Ion sin Gheorghe* „Ion, fiul lui Gheorghe" (Graur 1965: 79). Acest uz al

[1] Porecla poetului abbasid 'Isma'īl 'Ibnu-l Qāsim-i 'Ibnu-s Sū'aīd-i 'Ibnu-l Kaysan-i (748-826?)

[2] Exemplele sunt culese în urma discuțiilor cu vorbitori nativi ai mai multor dialecte arabe.

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

termenilor de rudenie *abū* „tată”, *'umm* „mamă”, *'ibn* „fiu”, *'ibnat* / *bint* „fiică” este o urmare a două principii genealogice existente în spațiul tradițional arab, unde fiecare trib se consideră „a homogeneous group, *i.e.* a collection of people of the same blood, and […] the son is of the blood of the father” (Smith 1903: 66). Pluralul termenului *'ibn* „fiu”, anume *banū*, are și sensul de „neam”, fiind element de compunere al unor nume de triburi sau dinastii, precum *Banū 'Ummayya*, lit. „neamul lui 'Ummayya”, dinastia ommeiadă, *Banū 'Abbās*, lit „neamul lui *'Abbās*”, dinastia abbasidă (ABK, s.v. *b.n.w.*). Dacă în Șām este folosit termenul *'ibn* „fiu”, în Magreb se utilizează termenul *walad* „copil” (băiat, *n.ns.*), de pildă *'Awlād 'Ibrahīm* „copiii lui Ibrahim”, așa cum specifică Élie Tabet în lucrarea *Notes sur l'organisation des tribus et l'etymologie des nomes propres* (1882: 23).

Folosirea termenilor cu sensul *tată, fiu, fiică* în desemnare și adresare în structuri de tipul *tatăl lui X, fiul lui Y, fiica lui Y* codifică *elementele identitare centrale* ale vorbitorului arab, acesta revendicându-și, în cazul tatălui, calitatea de *ascendent unic al indivizilor* și, în cazul copiilor, originea eminamente paternă, fapt de limbă explicabil printr-unul dintre principiile genealogice arabe, și anume apartenența copilului la familia tatălui (Smith 1903: 66).

Distincția rudenie maternă vs. rudenie paternă din cultura arabă, urmare a unui grad ridicat de apropiere dintre vorbitori, a structurii tradiționale a societății arabe și, în același timp, a dorinței sau necesității vorbitorului arab de a desemna rudele raportându-se la o altă rudă cu care stabilește o relație de rudenie de **gradul 1** este reținută în planul expresiei lingvistice de un inventar mai numeros de termeni de rudenie. Cristalizarea rudeniei materne vs. paterne este determinată, înainte de toate, de concepția tradițională asupra familiei și rudeniei în cultura tradițională arabă, în genere, și în cea islamică, în particular: familia paternă reprezintă elemental identitar central al individului, copilul aparținând tatălui, de unde folosirea termenului de rudenie cu sensul *fiu* ca formant al numelor proprii (Rogerson 2007: 90). Această mentalitate subzistă și după apariția islamului, deși familia maternă este cea care *asigură continuitatea clanului din care face parte individul*, maternitatea conferindu-i acesteia un statut social onorabil (Anghelescu 1993: 108).

Termenul *unchi*, moștenit din lat. *avunculus* (DLR, s.v. *unchi*), are în limba română numeroase sinonime – *moș, moșneag, unchiaș* (hipocoristic), *nene* (în adresare) (Scurtu 1966: 135-136, 270). Prin comparație, în limba arabă există doi termeni de rudenie, consecință a distincției *rudenie cu subiect bărbat – rudenie cu subiect femeie* (Bidu-Vrănceanu 2008: 86). Cei doi termeni, *'amm* „unchi dinspre tată”, respectiv *ḫāl* „unchi dinspre mamă”, reprezintă creații interne, derivate în câmpul limbii arabe de la o rădăcină triconsonantică (< *'.m.m., ḫ.w.l.*) (LS, QM, EWL, ABK, HW). Dacă termenii care desemnează relații fundamentale din cadrul familiei nucleare pot fi descriși în cele două limbi prin aceleași seme centrale comune, cei care desemnează rudenia colaterală se diferențiază prin apariția unui sem suplimentar, **+ /parte/**. Astfel, pe lângă semele centrale comune cu termenul *unchi* din limba română, semul suplimentar **+/parte/** codifică *o relație de rudenie în raport cu o altă rudă*. În limba română *unchi* are următoarea structură lexico-semantică: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală(L_2)/ + /gradul 1/ + /masculin/**, în vreme ce termenii arabi cunosc următoarea descriere: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală (L_2)/ + /gradul 1/ + /masculin/ + /din partea tatălui/** (*'amm* „unchi dinspre tată”), respectiv **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală (L_2) / + /gradul 1/ + /masculin/ + /din partea mamei/** (*ḫāl* „unchi dinspre mamă”).

Dacă în limba română numele de rudenie *unchi* este folosit atât în desemnarea sau adresarea către unchiul matern, cât și în desemnarea sau adresarea către unchiul patern (Scurtu 1966: 134, 136), iar termenul derivat, *unchiaș*, este întrebuințat în adresarea către o

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

persoană mai în vârstă, rudă sau nu cu vorbitorul (Scurtu, 1966: 136), în limba arabă identificăm doi termeni, *ʻamm* – unchi dinspre tată, respectiv *ḫāl* – unchi dinspre mamă. Dintre aceştia, numai primul este utilizat ca termen generic de adresare, atât către unchiul matern şi patern, cât şi către o altă persoană masculină mai în vârstă. Acest uz este explicat de Jean Cuisenier şi André Miquel prin faptul că termenul *ʻamm* este un derivat nominal de la rădăcina *ʻ.m.m.*, sensul generic al acesteia fiind ideea de *general*, *universal*. Astfel, *ʻamm* desemnează „au travers d'un individu pris comme repère eminent dans la catégorie, à la notion dépouillée et abstraite d'ascendance" (Cuisenier şi Miquel 1965: 18). Totodată, vorbitorii români utilizează în desemnare şi adresare şi unele sinonime, cum ar fi *moş, neneacă (nineacă), bade, baci, nene, neică* (Scurtu 1966: 13, 40, 261, 267, 269).

Termenul de rudenie cu sensul *unchi* este folosit generic în adresarea către o persoană mai în vârstă şi în alte culturi ale lumii, de pildă în Turcia (Braun 1988: 49, 295), în Nepal (Turin: 2001) sau în ţările hispanofone, unde *tío* apare uzual în adresarea către o persoană de sex masculin, mai în vârstă decât vorbitorul (DRAE: http://lema.rae.es/drae/?val=tio[1]).

2.2. Aşa cum am mai arătat (Focşineanu 2015a, 2015b), termenii de rudenie din cele două limbi dezvoltă conotaţii numeroase şi intră în structura unui număr mare de frazeologisme. Folosind *metoda onomasiologică,* ne vom focaliza asupra unor valori conotative ale termenilor de rudenie cu sensurile „tată", „fiu", „fiică", „unchi" în limbile română şi arabă, pe care le vom discuta în funcţie de mai multe criterii onomasiologice.

2.2.1. *Cel ce conduce, guvernează, îngrijeşte*

O parte dintre termenii de rudenie care fac obiectul analizei noastre intră în componenţa unor frazeologisme care surprind ideea de *îngrijire, protecţie, guvernare*, unele dintre acestea sugerând chiar serviciile pe care membrii comunităţii (tradiţionale) le prestează în timpul unor evenimente importante.

În limba română aceste expresii sunt organizate pe două tipare:

- *nume de rudenie* + prepoziţia *de* + substantiv: *copil de casă, copil de curte* „fiu de boier, care făcea serviciile de paj pe lângă familia domnitoare", *copil de cor* „băiatul care serveşte , împreună cu preotul, la diferite slujbe" (DLR, s.v. *copil*);
- *nume de rudenie* + prepoziţia *de* + *familie*: *tată-de-familie* „capul familiei, bărbat cu soţie şi copii" (V. Scurtu, 1966: 22), *părinte-de-familie* „cap de familie" (Scurtu, 1966: 42).

În limba arabă, spre deosebire de limba română, am remarcat un caracter mai sistematic al expresiilor identificate: *ʼabū l-marrati* – lit. „tatăl femeii" *soţ* (LS, QM, EWL, s.v. *ʼ.b.w.*), *ʼabū ḍayf* – lit. „tatăl oaspetelui" *gazda* (LS, s.v. *ʼ.b.w.*), *ʼabū l-ʼaḍyāfi* – lit. „tatăl oaspeţilor" *gazda* (LS, EWL, s.v.*ʼ.b.w.*), *ʼanta bāby wa ʼummy* – lit. „eşti pentru mine mamă şi tată" (ABK, s.v. *ʼ.b.w.*).

2.2.2. *Cel ce caracterizează, se aseamănă, este înrudit*

În cele două limbi unii dintre termenii de rudenie de care ne ocupăm intră în componenţa unor expresii al căror referent este reprezentat de o însuşire fundamentală a unei fiinţe, de asemănarea fizică sau morală dintre două persoane sau de înrudirea acestora: rom. *bucăţică ruptă tată-său* sau *izbit capul lui tată-său* sau *e tată-său în picioare* „când copiii seamănă foarte mult cu tatăl" (Scurtu 1966: 20) vs. ar. *ʼibnu n-naḫlati* – lit. „fiul palmierului" *persoană*

[1] Accesat în data de 8 septembrie 2013.

BDD-V1698 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

josnică (LS, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu l-'unsi* – lit. „fiul intimității" *prieten intim* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *man šābaha 'abāhu fa mā ẓalam* – „așa tată, așa fiu" (Al-Mawrid 1995: 656).

2.2.3. *Construcții cu valoare de superlativ*

Am identificat în ambele limbi un inventar considerabil de expresii cu sens superlativ având ca element de compunere unul dintre termenii de rudenie de care ne ocupăm: rom. *din moși strămoși* „păstrat din generație în generație, moștenit de la înaintași", *de când cu moș Adam, de la moși putrezi* „de foarte multă vreme", *de când cu moșii verzi (sau roșii)* „de foarte multă vreme", *la moșii ăi verzi* „niciodată" (DLR, s.v. *moș*), *din tată în fiu* „moștenire prin directă descendență; de la o generație la alta" (Scurtu 1966: 20), *de când tata moșu* „de foarte multă vreme" (DLR, s.v. *tată*), *se leapădă și de tată-său* sau *vinde și pe tată-său* „despre omul egoist, rău, șiret" (Scurtu 1966: 20) vs. ar. *'abū l-'aǧabi* – lit. „tatăl minunii" *o minune de bărbat, 'abūmarrati* – lit. „tatăl forței" *Satan* (ABK, s.v. *'.b.w.*), *'ibnu n-nā'imati* – lit. „fiul struțului" *foarte rapid* (LS, s.v.*b.n.w.*) .

Pe lângă acestea, ne atrage atenția și o expresie augmentativă care sugerează *capacitatea de a sări sus, departe, mult*, utilizată în desemnara unei făpturi caracterizate prin *viteză, agerime*: *'abū l-wathābi* – lit. „tatăl salturilor"; gazelă, lup, nevăstuică, vulpe, purice (ABK, s.v. *'.b.w.*).

În continuare vom trece în revistă unele expresii care au ca formant unul din termenii de rudenie de care ne ocupăm și ale căror conotații le-am identificat, până acum, doar în spațiul lingvistic românesc.

2.2.4. *Zoonime și fitonime metaforice*

O parte dintre expresiile identificate desemnează plante sau animale existente doar în spațiul românesc. Având un referent unic, comportamentul gramatical al acestora pare a se apropia de cel al numelor proprii. Frazeologismele românești identificate sunt organizate pe diferite tipare din punct de vedere formal:

- substantiv + *nume de rudenie* în genitiv: *iarba-tatălui, barba-tatei* „tătăneasă" (DLR, s.v. *tată*), *iarba-feciorilor, iarba-fecioarelor* „mică plantă întinsă pe pământ, cu florile galbene-verzui" (DLR, s.v. *fecior, fecioară*);
- *nume de rudenie* + substantiv în genitiv: *moșu-pământului* „arici" (DLR, s.v. *moș*);
- *nume de rudenie* + prepoziție + substantiv: *moș de baltă* „ghiborț", *moș de Dunăre* „ghiborț" (DLR, s.v. *moș*);
- *nume de rudenie* + substantiv propriu: *moș Antoci*, pălămidă de baltă" (DLR, s.v. *moș*);
- *nume de rudenie* + prepoziție + numeral + substantiv: *moș-cu-trei-ghimpi* „varietate de pălămidă de baltă" (DLR, s.v. *moș*);

Alături de acestea, termenul de rudenie *fată*, sinonim cu *fiică*, intră în structura unei expresii al cărei referent este reprezentat de o realitate alogenă, aparținând mitologiei nordice: *fete de mare* „sirene" (DLR, s.v. *fată*).

2.2.5. *Numele unor ființe mitologice*

Unele nume de rudenie care fac obiectul analizei și comparației noastre intră în componența unor frazeologisme care desemnează dansuri, jocuri de copii sau personaje mitologice din cultura tradițională românească, precum *tatăl-pădurii, mareș-tată* „personaj din mitologia populară, având trăsăturile mamei-pădurii" (DLR, s.v. *tată*), *fetele câmpului, fetele codrului, fata-pădurii* „zâne rău-voitoare omului" (DLR, s.v. *fată*).

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

Prin comparație, și în limba arabă identificăm un inventar bogat de expresii care au ca formant unul din termenii de rudenie de care ne ocupăm, conotațiile acestora regăsindu-se doar în limba arabă.

2.2.6. *Origine, sursă, matrice*

În limba arabă termenii cu sensurile *tată, fiu, fiică* intră în structura unor compuse, structuri posesive, ce sugerează *originea* unei ființe, *sursa* (de proveniență) a unui lucru sau *matricea* acestuia: *'abū l-bašari* – lit. „tatăl speciei umane" *Adam*, *'abū sirḥān* – lit. „tatăl lupului" *lup'abū l-baiḍi* – lit. „tatăl oului" *struț* (mascul) (ABK, s.v. *'.b.w.*), *'ibnu l-'arḍi* – lit. „fiul pământului" *pârâu* (LS, s.v. *b.n.w.*), *străin* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *banūl-madīnati* – lit. „fiii urbei" *locuitori ai orașului* (LS, ABK, s.v. *b.n.w.*), *banū l-ġabrā'i* – lit. „fiii prăfuiților" *hoț* (LS, s.v. *b.n.w.*), *săraci*, *prăpădiți*, *amărâți* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu l-barā'i* – lit. „fiul dușmăniei" *prima zi din lună*, *'ibn ğalā* – lit. „fiul spălării" *domn, senior*, *'ibnu ṭ-ṭawdi* – lit. „ fiul muntelui" *piatra* (LS, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu d-dahālīzi* – lit. „fiul coridoarelor" *copil găsit* (*n.ns.* copil abandonat și găsit), *'ibnu s-suhābi* – lit. „fiul norilor" *ploaia*, *'ibnu l-layāly* – lit. „fiul nopților" *luna*, *bintu l-'arḍi* – lit. „fiica pământului" *cristal de stâncă*, *bintu l-ğabali* – lit. „fiica muntelui" *ecoul; nenorocire* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu l-ğabali* – lit. „fiul muntelui" *ecoul; nenorocire* (EWL, s.v. *b.n.w.*), *bintu šafati* – lit. „fiica buzei" *vorba* (ABK, HW, s.v. *b.n.w.*), *bintu l-'anābi*, *bintu l-karmi* - lit. „fiica strugurilor " *vin*, *bintu l-'ayni* – lit. „fiica ochiului" *pupila; lacrimă, banātu l-baṭūni* – lit. „fiicele pântecelui" *intestinele, banātu t-tanānīri* – lit. „fiicele cuptoarelor" *pâinea, pâinile*, *banātu ṣ-ṣadri* – lit. „fiicele pieptului" *probleme* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *supărări, neliniști, griji* (HW, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu ṭ-ṭīni* – lit. „fiul lutului" *Adam* (EWL, s.v. *b.n.w.*), *'ibn, banū Adam* – lit. „fiul / fii lui Adam" *neamul omenesc,'ibnu l-baladi* – lit. „fiul țării" *locuitor al unei țări,'abnā'u l-bilād* – lit. „fiii ținutului" *locuitorii / oamenii unui ținut,'ibn, banāt 'akābir* – lit. „fiul / fiica celor mari" *persoană dintr-o familie respectabilă, banātu l-'arḍi* – lit. „fiicele pământului" *insecte, viermi, banāt ḥawwā'* – lit. „fiicele Evei" *femei* (HW, s.v. *b.n.w.*), *banū l-'ayāmi* – lit. „fiii zilelor" *muritori; nenorocire*, *banū d-dunyā* – lit. „fiii lumii de jos" *muritori* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *om bogat* (EWL, s.v. *b.n.w.*).

2.2.7. *Esență, fond, miez*

În limba arabă *esența, fondul* sau *miezul* a ceva este reținut de un inventar relativ redus de compuse, precum *'ibnu l-karawāni* – lit. „fiul coroanei" *noaptea*, *'ibnu l-ḥamīri* – lit. „fiul măgarului" *noaptea în care nu se vede semiluna* (LS, s.v. *b.n.w.*).

2.2.8. *Cel care face ceva frecvent*

Unele frazeologisme care au ca element de compunere unul din numele de rudenie de care ne ocupăm desemnează o persoană sau o necuvântătoare care săvârșește o acțiune în mod repetat, des sau intens, fiind identificată în mentalul colectiv cu acțiunea desfășurată, cum ar fi *'ibnu ṭ-ṭarīqi*, *'ibnu l-layli* – lit. „fiul drumului", lit. „fiul nopții" *hoț, tâlhar* (LS, s.v. *b.n.w.*), *drumeț, călător* (EWL, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu s-sabīli* – lit. „fiul drumului" *călător* (ABK, EWL, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu 'aqwal* – lit. „fiul vorbelor" *bărbat vorbăreț* (LS, s.v. *b.n.w.*), *'ibnu l-ḥarbi* – lit. „fiul războiului" *bărbat curajos* (ABK, EWL, HW, s.v. *b.n.w.*), *banū l-mawti* – lit. „fiii morții" *bărbați curajoși* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *bintu l-hawā* – lit. „fiica (văzduhului) lui fluieră-vânt" *prostituată, parașută* (HW, s.v. *b.n.w.*), *'abū ği'rān* – lit. „tatăl celui care se scaldă în noroi" *scarabeu* (HW, s.v. *'.b.w.*), *'abū l-yaqẓāni*, *'abū nabhāni* – lit. „tatăl celui treaz", lit. „tatăl trezirii, al remușcării" *cocoș* (ABK, s.v. □*.b.w.*).

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

2.2.9. *Cel ce produce, determină, cauzează ceva*

Termenii de rudenie cu sensurile *tată, fiu, fiică* intră în structura unor frazeologisme care desemnează boala, consecințele unor acțiuni sau efectele unor substanțe, precum *bintu l-kanāyn* – lit. „fiica tremurului" *săgeată* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *bintu l-fikri* – lit. „fiica gândirii" *sfat, aviz, prudență, crimă bintu l-'afkāri* – lit. „fiica ideilor" *poezia, versul* (ABK, HW, s.v. *b.n.w.*), *banātu n-nāri* – lit. „fiicele arsurii" *urzici* (ABK, s.v. *b.n.w.*), *'ibn sa'ātihi* – lit. „fiul timpului său" *trecător, temporal* (HW, s.v. *b.n.w.*), *'abū 'amrat* – lit. „tatăl vârstei" *foamea* (LS, s.v. *'.b.w.*), *'abū n-nawmi* – lit. „tatăl somnului" *mac* (ABK, s.v. *'.b.w.*), *'abū nuqṭat* – lit. „tatăl punctului" *febră care vlăguiește trupul*, *'abū ḥamrūn* – lit. „tatăl pustulelor de pe buze (provocate de febră)" *bubițe*, *'abū ṣafār* – lit. „tatăl gălbezii" *icter*, *'abū dāḥis* – lit. „tatăl abcesului" *panarițiu*, *'abū šūk* – lit. „tatăl ciulinului" *specie de pustule* (ABK, s.v. *'.b.w.*).

2.2.10. *Cel cu...*

În limba arabă termenul de rudenie *'abū* intră în structura unor frazeologisme care sugerează o trăsătură (fizică) distinctivă a unei ființe umane sau unei necuvântătoare, precum *'abū šawārab*[in] – lit. „tatăl mustăților" *bărbat mustăcios* (HW, s.v. *'.b.w.*), *'abū ğa'dati* – lit. „tatăl cârlionțului" *lup* (LS, EWL, s.v. *'.b.w.*), *'abū maqaṣṣ* – lit. „tatăl foarfecei" *specie de scarabeu*, *'abū dhanab* – lit. „tatăl cozii" *cometă, banātu d-durūzi* – lit. „fiicele cusăturilor" *păduchi, crabi* (ABK, s.v. *'.b.w.*).

2.2.11. *Omul cu...*

În trecut, mentalul colectiv arab reținea imaginea unui cavaler străin desemnat prin numele de rudenie *'abū* „tată" cu un simbol, animalier, floral etc. pe scut. Astfel, termenul *'abū* era formant al unor frazeologisme al căror referent era reprezentat de stemele sau monedele unor alte țări (nearabe). Așadar, prin aceste frazeologisme imaginarul colectiv reținea, de fapt, *alteritatea etnică*: *'abū midfa'i* – lit. „tatăl armei" *stema Spaniei*, *'abū ṭāqat* – lit. „tatăl puterii" *stema Ungariei*, *'abū kalbi* – lit. „tatăl câinelui" *stema Olandei* (ABK, s.v. *'.b.w.*). Ioana Feodorov precizează că ultimul frazeologism era în secolul al XVII-lea „denumirea arabă a talerului olandez", autoarea menționând și varianta *ġirš 'asadī*, „justificată de faptul că pe reversul monedei apare un cavaler în armură, deasupra unui stindard cu imaginea unui leu" (Feodorov 2014: 285).

3. Concluzii

Folosind metoda *analizei componențiale*, am remarcat că structura lexico-semantică a termenilor cu sensurile *tată, fiu, fiică* este identică în cele două limbi (*tată* vs. *'abū:* **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /directă/ + /gradul 1/ + /masculin/**; *fiu* vs. *'ibn* : **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /descendentă/ + /directă/ + /gradul 1 / + /masculin/**; *fiică* vs. *'ibnat/ bint*: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /descendentă/ + /directă/ + /gradul 1/ + /feminin/**), în vreme ce descrierea termenului cu sensul *unchi* se diferențiază în limba arabă prin semul suplimentar **+ /parte/**, consecință a distincției *rudenie cu subiecte bărbat – rudenie cu subiect femeie* (rom. *unchi*: **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală (L_2)/ + /gradul 1/ + /masculin/** vs. *'amm* „unchi dinspre tată" : **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală (L_2) / + /gradul 1/ + /masculin/ + /din partea tatălui/**, respectiv *ḫāl* „unchi dinspre mamă" : **/relație de rudenie/ + /naturală/ + /ascendentă/ + /colaterală (L_2) / + /gradul 1/ + /masculin/ + /din partea mamei/**).

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

Preluând ideea că *adresarea* reprezintă o consecință a *desemnării* (Braun 1988, Dickey 1997), am arătat că *adresarea inversă* din limba română, folosirea supranumelui prin raportare la primul născut (*kunya*), utilizarea unor nume de rudenie ca formanți ai poreclei (*laqab*) și folosirea generică în limba arabă în adresarea către o persoană mai în vârstă a termenului care desemnează unchiul patern, *'amm*, reprezintă elemente de specificitate ale celor două culturi.

Am remarcat că există în corpusul analizat un număr relativ bogat de frazeologisme având ca formant termenii de rudenie cu sensurile *tată, fiu, fiică, unchi,* atât în limba română, cât și în limba arabă, ceea ce confirmă importanța acestor nume de rudenie în vocabularul de bază al celor două limbi. Am identificat, pe de o parte, valori conotative comune ambelor limbi, cum ar fi *Cel ce conduce, guvernează, îngrijește*, *Cel ce caracterizează, se aseamănă, este înrudit*, *Construcții cu valoare de superlativ*, și, pe de altă parte, valori conotative specifice românei, precum *Zoonime și fitonime metaforice*, *Numele unor ființe mitologice* sau specifice arabei, de pildă *Origine, sursă, matrice*, *Esență, fond, miez*, Cel *care face ceva frecvent*, *Cel ce produce, determină, cauzează ceva*, *Cel cu...*, *Omul cu....* Dintre acești termeni de rudenie, *moș* din limba română, sinonim cu *unchi*, intră în componența unor frazeologisme. Cât privește corespondentul arab al acestuia, nu am identificat, până în prezent, frazeologisme care să-l conțină. Acest uz al termenilor cu sensul *tată, fiu, fiică*, alături de cel cu sensul *mamă*, așa cum am mai arătat (Focșineanu 2015a), ilustrează importanța jucată de membrii familiei nucleare (*tată, mamă, fiu, fiică*) în cele două culturi.

Se remarcă predilecția pentru *politețea pozitivă* a vorbitorilor din cele două spații lingvistice pe care le-am avut în vedere, notă definitorie a unor societăți în care gradul de apropiere dintre indivizi este foarte ridicat și, mai ales, în care normele familiale devin, în urma acordului tacit dintre membrii unei comunități tradiționale, norme sociale. Toate aceste particularități socio-culturale determină, în mare, similitudinile termenilor de rudenie de care ne-am ocupat, deși aceștia aparțin unor limbi neînrudite și care nu s-au aflat în contact direct.

BIBLIOGRAFIE

Dicționare

ABK – Albin de Bibertein Kazimirski, *Dictionnaire arabe-français, contenant toutes les racines de la langue arabe, leurs dérivés, tant dans l'idiome vulgaire que dans l'idiome littéral, ainsi que les dialectes d'Alger et de Maroc*, Paris, Maisonneuve et Cie, 2 volumes, 1860.

Al Mawrid – Baalbaki, Rohi, *Al Mawrid. A Modern Arabic – English Version*, Beirut, Dar El Ilm, Lilmalayin, 1995.

DLR – *Dicționarul limbii române. Ediție anastatică după Dicționarul limbii române (DA) și Dicționarul limbii române (DLR).* Sub conducerea acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă și dr. Monica Busuioc, București, Editura Academiei Române, 2010.

DRAE – Real Academia Española, *Diccionario de la lengua Española*. URL: http://www.rae.es/recursos/diccionarios/drae

EWL – Lane, Edward William, *An Arabic – English Lexicon*. URL: http://www.tyndale archive.com/TABS/Lane/, accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

HW – Wehr, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Beirut, Librairie du Liban, Edited by J. Milton Cowan, 1980.

ID – *Islamic Dictionary*. URL: http://www.islamic-dictionary.com/index.php?word=abu.

LS – 'Ibn Manẓūr Muḥammad Abū l-Faḍl al-Miṣrī, *Lisānu-l 'Arab*. URL: http://www. baheth.info/, accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

QM – 'Ibn Ya'qūb Al-Fayrūzābādī, *Al-Qāmūs al-muḥīṭ*. URL: http://www.baheth.info/, accesat în perioada octombrie – noiembrie 2013.

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)

Volume, studii

Anghelescu, Nadia, 1993, *Introducere în Islam*, București, Editura Enciclopedică.

Beyrer, Arthur, 1979, „Adresare inversă în românește?”, *Limba română*, XXVIII, 1, p. 91-94.

Bidu-Vrănceanu, Angela, 2008, *Câmpuri lexicale din limba română: probleme teoretice și aplicații practice*, București, Editura Universității din București, cap. „Câmpuri lexical concrete. Numele de rudenie (SR)”, p. 79- 88.

Braun, Friederike, 1988, *Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages*, Berlin, Mouton de Gruyter.

Cuisenier, Jean, Miquel André, 1965, „La terminologie arabe de la parenté. Analyse sémantique et analyse componentielle”, *L'Homme*, 1965, 5, 3-4, p. 17-59.

Dickey, Eleanor, 1997, „Forms of Address and Terms of Reference”, *Journal of Linguistics*, 33, 2, p. 255-274.

Dobrișan, Nicolae, 2009, *Limba arabă contemporană,* Volumul II, București, Pro Universitaria.

Feodorov, Ioana (ed.), 2014, Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia,* Studiu introductiv, ediția manuscrisului arab, traducere în limba română, note și indici de Ioana Feodorov, Editura Academiei Române – Editura Istros, Muzeul Brăilei, București – Brăila.

Focșineanu, Alina-Georgiana, 2015a, „Termenul de rudenie cu sensul «mamă» în limbile română și arabă. Analiză contrastivă”, în Laura Mesina (ed.), *Bucharest Student Letters Colloquia*. *Volumul I*, București, Editura Universității din București, p. 139-147.

Focșineanu, Alina-Georgiana, 2015b, *Exprimarea rudeniei în limbile română și arabă* (teză de disertație; coord. șt. Ioana-Valentina Murăruș, Ioana Feodorov), București, Facultatea de Litere.

Graur, Al., 1965, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică.

Khuri, Fuad I., 1981, „Classification, meaning and usage of Arabic status and kinship terms”, *International Journal of Sociology of the Family*, 11 (July-Dec.), p. 347-366.

Renzi, Lorenzo, 1969, „Mamă, tată, nene ecc: il sistema delle allocuzioni inverse in romeno”, *Cultura neolatina*, 28, 1, p. 89-99.

Rogerson, Barnaby, 2007, *Moștenitorii Profetului Mahomed. Cauzele schismei dintre șiiți și sunniți*, traducere din limba engleză de Anca Delia Comăneanu, Iași, Polirom, Colecția Plural M.

Scurtu, Vasile, 1966, *Termenii de înrudire în limba română*, București, Editura Academiei RSR.

Seligman, Brenda Z., 1923, „Studies in Semitic Kinship”, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 3, 1, p. 51-68.

Smith, W. Robertson, 1903, *Kinship & Marriage in Early Arabia*, London, Adam and Charles Black.

Tabet, Élie, 1882, *Notes sur l'organisation des tribus et l'etymologie des nomes propres*, Oran, Imprimerie de l'Association Ouvrière Heintz.

Turin, Mark, 2001, „Call me *uncle*: An Outsider's Experience of Nepali Kinship”, *Nepalese Studies*, 28, 2, p. 277-283.

SOCIO-CULTURAL CONSIDERATIONS ON THE USE OF SOME KINSHIP NAMES IN ROMANIAN AND ARABIC

(*Abstract*)

Our paper comments the use of some kinship names in Romanian and Arabic (*father, son, daughter, uncle*), and aims at researching them from the viewpoint of *componential analysis, pragmastylistics* and *terms of address theory,* taking into consideration a numerous inventory of *collocations*. Moreover, it describes comparatively the use of each of these kinship names, focusing on a larger socio-cultural background.

BDD-V1698 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:59:27 UTC)